

de onvolmaakte toren

De afbeeldingen in dit boekje komen uit de Beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam, tenzij anders aangegeven

de toren voor de Nieuwe Kerk, die nooit van de grond kwam

In 1409 danwel 1410 werd het eerste deel van de Nieuwe Kerk gewijd, een wijding die klaarblijkelijk in twee fasen gebeurde. In 1410 is sprake van een altaar in de kerk, reden om aan te nemen dat in dit jaar de eerste (lage) wijding plaatsvond van het koor. Ook vond toen de eerste kerkdienst plaats. Het schip, de eigenlijke kerkzaal, liet toen nog een kwart eeuw op zich wachten. Op het schip boven de viering zou eindelijk een torentje verschijnen, meer een uit de kluiten gewassen ruit.

Vanaf het begin bestond rivaliteit tussen de Oude en de Nieuwe Kerk, welke van de twee nu wel de hoofdkerk was. Dat was de Oude Kerk in anciënniteit maar de Nieuwe Kerk stond in het nieuwe hart

van de stad, bij de Dam. In 1565 besloot men de toren van de Oude Kerk te vernieuwen, die zich als een schil om de oude zou sluiten en dankzij alleskunner Joost Beeldsnijder een prachtig uiterlijk kreeg. Dat was voor de parochie van de Nieuwe Zijde aanleiding om plannen te smeden voor een nog veel grotere toren aan de Nieuwe Kerk. Die moest met 365 voet (=104 m) zelfs de Utrechtse Domtoren overklassen.

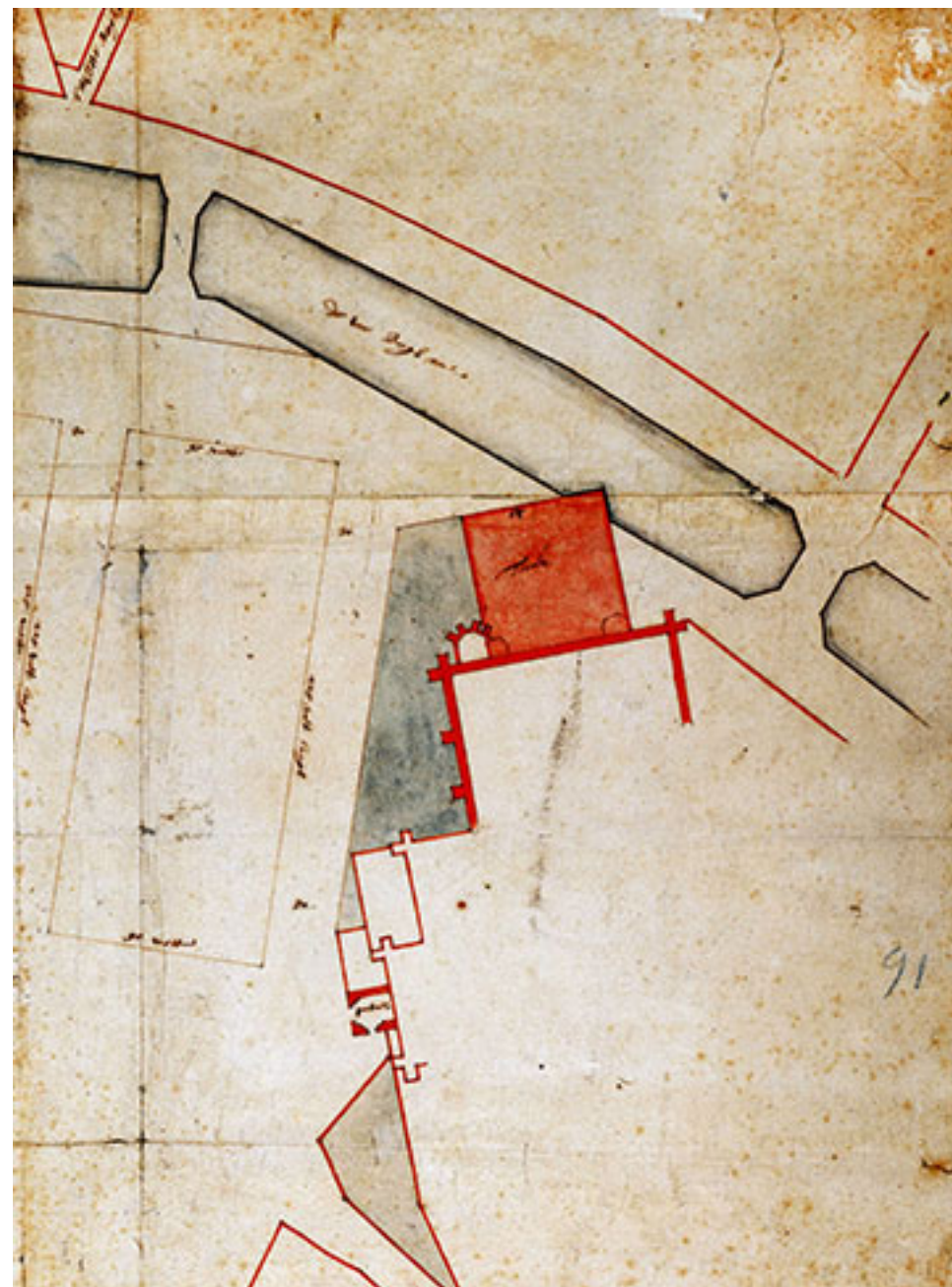
De plannen waren dermate groots - dus kostbaar - dat het 1645 werd voordat er iets van een bouwbegin te bespeuren viel. In dat jaar brak een grote brand uit in de kerk die het hele dak vernielde en reparatie noodzakelijk maakte. Dan kon de toren meteen volgen. Er gingen 6363 palen de grond in om het gevaarte te torsen. In 1647 werd er zowaar een 'Eerste Steen' gelegd door de zoon van burgemeester Willem Backer, die dat jaar voor de vierde keer verkozen was. Backer was een man van Het Woord. In 1651 werd hij nog een keer burgemeester maar overleed in 1652. Zijn opvolger Cornelis de Graeff had niet zoveel op met de hoogdravende aspiraties van Backer en

- ▲ *Willem Cornelisz Backer trouwde een dochter van Spieghel en was daardoor gelijk een zeer vermogend man, die veel invloed in het stadsbestuur kreeg; hij werd vijf keer tot burgemeester verkozen en zette de torenbouw in gang*
- ◀ *De schilder Jacob van der Ulft waagde zich in 1653 aan een toekomstbeeld van de Dam met een voltooid toren van de Nieuwe Kerk en nieuw stadhuis*

begon te zagen aan de poten onder het torenplan, genoeg om de bouw in 1653 stil te leggen. Het achtste wereldwonder, dat in aanbouw was, zag men niet gaarne in de schaduw van de toren van de Nieuwe Kerk staan en zonder financiële steun van de stad was er geen geld genoeg. Niemand die bevestigde hoever de bouw in 1653 gevorderd was. Duidelijk werd dat een strook Nieuwezijds Voorburgwal gedempt moest worden. Bijna als vanzelfsprekend werd er aan de voet van de toren een plein gecreëerd waar de versmalde Nieuwezijds Voorburgwal overkluisd onderdoor liep. Abusievelijk ging die soms als Donkere Sluis door het leven, maar die naam was ook al gegeven aan een over-

- ▲ *In 1645 brandde de Nieuwe Kerk door onvoorzichtigheid van loodgieters; het brandende (houten) dak stortte omlaag in het schip en veroorzaakte grote schade*
- *Plattegrond uit 1648 met de positie van de te bouwen toren; de contouren van het te bouwen stadhuis staat eveneens ingetekend*

KORT VERHAEL en AENWYSINGH

van den ongeluckigen Brandt van de Nieuwe Kerck, van outs genaemt
Sinte K A T A R I N E, tot A M S T E R D A M;
Mitsgaders van het weder op bouwen van de selve :

En voor al van
t H E Y E N V A N D E N T O O R N
aen de voornoemde Kerck.

NA dat op den 11. Januarj des jaers 1645 naer den nieuwen stijl / dooz ongeluck van een Vootgeters vuurpot / omtrent ten twaelf uren des middaghs / het vuur aen 't oostepnde in 't gewelf bande Kerck geraecht was / is het dooz een stercken Oostenwindt soo geweldich ontfeken / dat het gewelf met den Toorn daer op staende / in de tijdt van twee uren ingestoot / en alles van stinnen verbrant ende verniet is geworden.

Ondertusschen als men wederom besich was om de Kerck te hermaeken / so is by de E. Heeren Burgemeesteren en ses en dertig Raaden besloten / dat men een Toorn aen de selve Kerck soude bouwen / en na dat men gegraven had naer een fondament 't welck men meende datter van outs lagh / so heeft men geen Fondament bindende / daer aen begonnen te hepen / ende is het selve op de maniere als hier volght toegegaen.

Op den 27 Augusti des jaers 1646 zijnde maendagh / is de eerste pael van den Toorn des morgens begonnen ingehept te worden.

Op den 6. Junij 1647 zijnde donderdagh naer de middag / is de seste pael ingehept / ende waeren op die tijdt

menschte van Burgers hinderen / so groot als siepen / die tot gebachtenisse mede aen de Hep trocken.

Men heeft 6. weken langh met een houten Hepbloch weegende 1200 pont / daer 60 mannen aen trocken / gehept / daer nae is dooz last van de E. Heeren geordoneert dat men noch een Hep daer by setten soude / soo datmen van die tijdt af met twee Hepbloeken van eender swaerre tot ontrent D'ouwendagh toe gehept heeft.

Naer datmen nu tot ontrent D'ouwendagh met dese twee houten Hepbloeken gehept had / so is endelijck geordoneert dat men de houten bloeken soude afdoen en met twee Metale Bloeken / wegende elck 1400 pont en daer aen elck 70 mannen trocken (die daer ondertusschen toe bereept waeren) soude hepen / met welcke men van ontrent D'ouwendagh af heeft beginnen te hepen tot den epnde toe / ende heeft dit hepen geduurt in alles 9 maenden en 10 daghen.

Dooz sijnder in alles / als hier boden in elken parck afgeteplent is / ingehept

	4593 swaere masken.
noch	1715 halbe masken.
noch	55 oude else palen.

makende t'samen 6363 stux.

Het is aenmerckens en verwonderlijck waerdigh dat men in een so korten en beknopten parck / so menighen mast heeft konnen inslaen / te meer also het meest masken waeren / die dicker geweest sijn als een rebelijck swaerlijck Person om sijn middel wesen sijn / en het is seker en gewis datter in de hele Werelt geen Woffhagie sal gebonden worden / daer so veel boomen so dicht en nae by melkander staen: soo dat men dit werck by nae dooz een achtste Wonderwerck rekenen en houden mach.

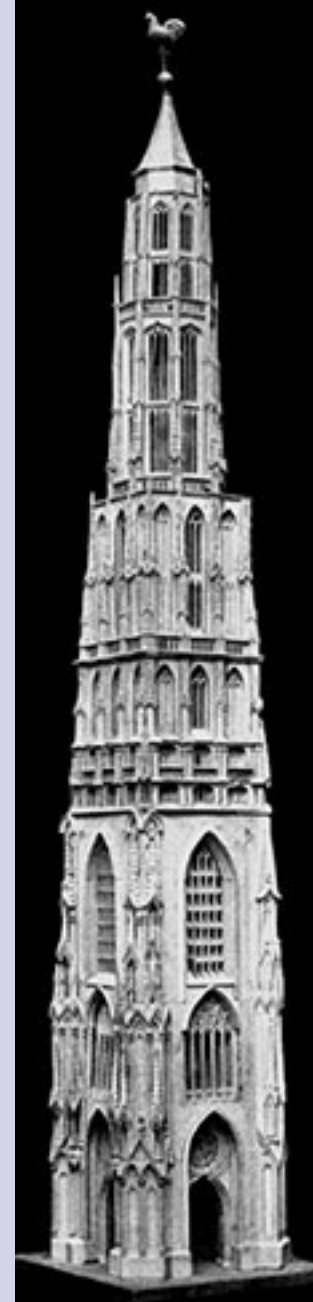
Ende is de eerste steen aen den Toorn gelept aen de zijdsijde aen 't Kerckhof nae de burghwal op den 26 Junij 1647 / zijnde woensdagh 's morgens tusschen acht en negen uren / dooz de Jonge Heer Cornelis Backer / soon van d'Heer Willem Backer, Presiderende Burgemeester der selver Stede / ende geschiede met sodanighen toeloop van menschen / dat Bomen en Daken daer van beset waeren.

t Amsterdam, Voor Jasper Adamsz. Star, Boeckverkooper in de Nieuwe kercks-steegh, in 't jaer 1647.

kluisde doorgang onder de Stadspardenstal - het latere postkantoor - door van Nieuwezijds Voorburgwal naar Nieuwezijds Achterburgwal en door naar het Singel. Diverse tekeningen, zoals die op de omslag, laten het beeld zien van het onderstuk van de nieuwe toren, dat voor de helft in de burgwal staat. Men liet de brug voor de Molsteeg vervallen en legde een nieuwe brug over het hele vak tussen de bruggen van Mozes en Aäronstraat tot de Molsteeg, op het smalste punt nog steeds zo'n dikke 50 meter breed. Deze overwelving heeft nooit de status van brug gekregen terwijl er wel degelijk water onder stroomde.

- ▲ *Cornelis Springer laat in deze litho zien waar de Amsterdammers tot in de vorige eeuw tegenaan moesten kijken*
- ◀ *Nog een 'artist impression', deze keer van Clement de Jonghe uit 1666*

Er zijn heel wat ontwerpen gemaakt voor de te bouwen toren; v.l.n.r. onbekend, Jan Adriaansz Leeghwater, Jacob van Campen met maquette en Willem de Keyser

Met het verschuiven van het goederentransport van waterwegen naar straten werd het voetstuk van de toren een ernstig obstakel. In 1783 besloot men het grootste deel ervan te slopen, alleen de aansluiting met de kerk mocht blijven staan. Het is nog steeds het smalste deel van de Nieuwezijds, maar we hebben er mee leren leven. Alle 6363 palen zitten nog in de grond, wat dit stukje straat het best gefundeerde wegdek van de stad maakt.

De topografische bijzonderheden van Amsterdams ontwikkeling

Middeleeuws Amsterdam

- De cope-ontginning van Amstelland
- Poerte ende Vrihede van Amstelredamme
- De eerste 300 jaar in het bestaan van Amsterdam
- Stadspoorten op de Nieuwendijk
- Is de Nieuwezijds wel gegraven?
- De kop van de Nieuwendijk, een 14^e-eeuwse stadsuitbreiding
- De Boerenwetering en zijn loop door Amsterdam
- Hoe oud is het Damrak als kade langs de Amstel?
- Middeleeuwse kloosters van Amsterdam
- Het Sint Anthonius gasthuis (Leprozenhuis)
- * Het Leprozenhuis te Amsterdam, I. H. van Eeghen 1955
- Het Kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven
- In den Uutersten Nesse bider Amstel; Kloosters en Binnengasthuis
- De metamorfose van die Plaetse tot de Dam
- Amsterdam, van Heren, van bisschoppen en van graven
- Amsterdam, van Hoeken en Kabeljauwen
- Pacificatie, Satisfactie & Alteratie
- Schuilkerken in Amsterdam, Anneke Huijser
- Het Papeneiland

Amsterdams nijverheid, handel en transport

- Markten van Amsterdam (locaties door de eeuwen gevolgd)
- * Botermarkt en Kaasplein, Dr. A. Halberstadt 1910
- Beurtvaarders, trekschuiten en overzetveren
- Middeleeuwse bierbrouwerijen in Amsterdam
- Vroege industriegebieden: Stadsrietlanden, Zaagmolensloot, Mennonietensloot, Overtoomsevaart, Kwakerspoel en Zaagmolenbuurt
- * Molens in Stadsrietlanden, Mr. J. H. van den Hoek Ostende
- * Het einde van de korenmolens op de bolwerken aan de Singelgracht, Mr. J.H. van den Hoek Ostende, 1972
- * Precario en Windgeld, Mr. J.H. van den Hoek Ostende, 1969
- Geschiedenis van Rederij J.H. Bergmann
- Geschiedenis van Rederij Boekel

○ = elders in de lijst ook al genoemd * = ondersteunend artikel van andere auteur

- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- De geschiedenis van de Haarlemse tram (NZH)
- De geschiedenis van de Waterlandse tram (NHTM)
- Straattypen en standwerkers
- Straathandel
- Stadschroniqueurs in de 17^e en 18^e eeuw
- Topografische tekenaars in Amsterdam
- Topografische fotografen in Amsterdam
- Amsterdamse architecten
- Wereldtentoonstelling van 1883
- Samuel Sarphati, visionair en entrepreneur
- Casino, Muis Sacrum en Huize Bob
- Van Liesveldsche Bijbel tot Beursplein 5: Bible Hotel
- Brouwerij De Hooiberg & Die Port van Cleve
- Nederlandsche Scheepbouw Maatschappij
- Pleisterbeeldengieter Carel Sartori, Anneke Huijser

Amsterdam havenstad

- Zeehaven in beweging, alle locaties tot WOII
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeneiland
- * Opkomst der Amsterdamse haven, W. H. M. de Fremery
- * Geschiedenis Amsterdamse scheepsbouw, Dr. L. van Nierop
- * Scheepsbouw te Amsterdam in vroeger eeuwen, F.G.M. Douwes
- Van Petroleumhaven tot grootste benzinehaven ter wereld

Stadsuitleg 1578-1596

- Stadsuitleg en de omringende waterschappen en gemeenten
- De Eerste en Tweede Uitleg 1578-1596
- Rembrandtplein, metamorfose van een onbedoeld plein
- Vlooienburg & Zwanenburg
- De Haarlemmerbuurt, verdeeld over 2e en 3e Uitleg
- De eerste Joodse gemeenten en hun synagogen

Stadsuitleg 1609-1700

- De Derde en Vierde Uitleg 1609-1700
- Masterplan of toeval? Over de Derde en Vierde Uitleg

- Die Verheelinghe; geschiedenis van de Leidsegracht
- De Amsterdamse schans en bolwerken
- De Trapjesschans, een nijver stukje Schans
- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeneiland
- De vijf grote wagenpleinen
- Het ontstaan van de Jordaan
- Gangen en hoven van de Jordaan
- De vertraagde bebouwing van de Driehoekstraat
- De Plantage, een geslaagde mislukking
- Amstelkerk, noodgebouw met eeuwigheidswaarde

Stadsuitleg 1877-1921

- Annexaties 1877-1921
- Huisnummering in Amsterdam (1796-1876)
- Stadsontwikkeling en de politiek
- Spaarndammerbuurt en Zeeheldenbuurt
- Van Smalle Pad tot Planciusstraat
- Het Museumkwartier en de Waskaarsenfabriek
- Stads- en Godshuispolder, een stukje Amsterdam in de polder
- De Da Costabuurt en de Réveilbeweging, Ria Scharn
- * Westerplantsoen in de Zeeheldenbuurt, A. Huyser
- * De wet kent geen steden, Drs. J. P. Janse, 1992 (annexatie Nieuwer-Amstel)
- * Dorpse straten in de stad, Ph. Spangenberg 1995-1996
- Het IJ en de IJpolder

Amsterdam-Noord

- Volewijkenlanden en Buiksloterham, de ruggegraat van Noord
- De geschiedenis van de Waterlandse tram
- Industrie Buiksloterham door Wim Huissen
- ENTOS door Wim Huissen
- ELTA door Wim Huisen
- Nederlandsche Scheepbouw Maatschappij door Ruud van der Sluis

Verkeersdoorbraken

- Damstraat-Paleisstraat 1865-1914
- Raadhuisstraat 1894-1897
- Vijzelstraat 1917-1935
- Weesperstraat 1959-1969; de Wibaut-as

Amsterdam en het water

- Amsterdams Waterstaat
- Raadselachtige waterwerken
- Sluizen, keringen en duikers in Amsterdam
- Donkeresluis
- 't IJ, van getijderekreek via waterwolf tot droogmakerij
- Van open havenfront tot Open Havenfront
- De geschiedenis van de Kostverlorenwetering en de overtoom
- Aanloop tot het Noordzeekanaal, Amsterdam op z'n smalst

Diversen

- Hoe komt de Mirakelbrug aan z'n naam?
- Remonstrantenkerk, de Rode Hoed
- Metamorfozes, wat stond hier vroeger ook alweer? Ria Scharn
- Sint Pietershal in de Nes
- Pakhuis Oostenburg, Fons Baede
- Nieuwe Doelenstraat, Robert Raat
- Regeringsjubileum Willem III in 1874, Paul Graalman
- * Ons Gouden Vondelpark, gedenkboek t.g.v. 50-jarig bestaan in 1914

Jaarboeken, enzovoort

- Index quizpagina's 2014 en later, met kleinere onderwerpen
- Jaarboek 2015, 50 opstellen over Amsterdamse items
- Jaarboek 2016, 11 opstellen, idem
- Jaarboek 2017, 6 opstellen, idem
- Jaarboek 2018, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2019, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2020, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2021, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2022, 8 opstellen, idem